

СТАНОВИЩЕ

Относно дисертация за присъждане на образователна и научна степен „Доктор” на Дженгизхан Каптан на тема:

„Философия на устойчивото финансиране”

под научното ръководство на проф. Александър Гънгов

от Правда Добринова Спасова, д.ф.н.

професор по философия в НХА

Още с първото изречение искам да заявя колко ми хареса дисертацията на Дженгизхан Каптан, независимо от скептицизма ми към марксистко оцветения ѝ оптимизъм. Това е една визионерска работа, свежа по дух, същевременно написана стегнато и рационално, понякога в критическите анализи си пристрастно, но със собствена аргументация – с обем 170 страници, структурирана в шест глави, въведение и богата актуална библиография.

Целта на докторанта е да убеди, че философията и по-скоро марксистката философия, може да бъде успешна методология за анализ на същината и перспективите на един конкретен феномен на съвременното банково дело – така нареченото устойчиво финансиране. Устойчивото финансиране е механизъм, ставащ все по-актуален с нарастващото в последните години на миналия и началото на настоящия век, осъзнаване на екологичните проблеми, които представляват сериозно предизвикателство пред начините за постигане на растеж на обществените ресурси. Въпреки деклаританата си привързаност към теорията на Маркс, Дженгизхан Каптан отдава дължимото на Хегеловата диалектика, в качеството ѝ на първооснова на Марксовата, макар ѝ в „преобърнатата“ форма. Така още в тази първа глава от дисертацията, посветена на методологията, докторантът демонстрира своята съвестност и почтеност в третирането на научните източници, на които основава тезите си – както по отношение на класическите автори, така и спрямо съвременните концепции, които се опитва са допълни със собствени концепции. Тук обаче, няма как да не се опитам да поохладя ентузиазма му относно Марксовите „пророчески“ способности. Според докторанта, той използва диалектиката „за

предсказване на бъдещето“ и очертава финалното „отстъпление на капитализма пред социализма“. Ако под „социализъм“ разбираме „реалния социализъм“, в който някои от нас живяхме, той в никакъв случай не беше образец на поражението на капитализма в качеството му на характерния за нашето съвремие обществен строй. Ако пък „социализмът“ е строй, постигнал жадуваната социална справедливост, където богатата се разпределят по принципа „от всекиго според възможностите, всекиму според потребностите“, то колкото и да не ни се иска, ще трябва да осъзнаем утопичния характер на Марксовата визия за социалното развитие, основана на историко-материалистическото разбиране за историята.

За съжаление, както повечето утопии, от Платоновата насам и тази визия, а по-точно евентуалният път за нейното осъществяване, произтичащ пряко от възгледите на Маркс, е неизбежно тоталитарен. От постулата, че битието определя съзнанието, до Лениновото разбиране за революцията като единствен начин за постигане на светлия комунистически идеал, крачката е малка и то еднопосочна: как, ако не насилствено ще „експроприираш собствеността на експроприаторите“? „Битието“ им не предполага внезапна промяна на „съзнанието“, която би довела до социално справедливо поведение.

Относно „вградения“ във философията му, дълбок тоталитаризъм на мисленето на Маркс е писано достатъчно и няма да го аргументирам тук по-широко, защото не това „избелване“ на марксизма е поанта на дисертацията. Затова и няма да възразявам на изпъстрящите страници на дисертацията не винаги обосновани реплики на докторанта, отправяни към критиците на немския мислител, целящи утвърждаване на неговата неизменна правота, макар и в нов прочит. По-важно и градивно ми се струва отбелязването на връзката на класическия марксизъм с екологичната събуденост. И Маркс, и Енгелс са виждали опасността от прекъсването на естествената връзка между човека и природата, произтичащо от стремежа към интензификацията на индустрията в гоненето на все по-големи печалби, характерен за капиталистическия начин на производство. Несъмнено това е свързано с убеждението на ранния капитализъм, базирно впрочем на Просвещенския ентузиазим към знанието, че пълното „овладяване на природата“ е възможно и желано завоевание по пътя на прогреса и на алчното желание за печалба, типично за този период. От друга страна, не мога да не припомня една от най-жестоките екологични катастрофи на миналия век: отклоняването на реките Сърдаря и Амударя, довело до изчезването на Аралско море и

превръщането на Узбекистан в пустиня, по решение на съветската централна власт взето през шейсетте години на миналия век, по време на разцвета на икономиката на „реалния социализъм“. Решение, взето по политически причини, без оглед на каквито и да е икономически изгоди и, разбира се, без оценка на влиянието върху околната среда. В страните от така наречения „Съветски блок“, претендиращи за последователно прилагане на Марксовите постулати, такива оценки не влизаха в задължителния протокол.

Целта ми не е контриране на политическите пристрастия на докторанта, а призив към преодоляване едностранчивостта на някои от заключенията му, дължаща се вероятно на тези пристрастия и тласкаща го към определен редукионизъм в търсенето на „възможната утопия“ като модел за преодоляване на екологическите опасности пред които сме изправени. От друга страна, посветените на обстояния анализ на устойчивото финансиране глави втора и трета демонстрират аналитичните способности на Дженгизхан Каптан, съвестно запознавайки читателя с релевантната литература по въпроса. Неговата собствена оценка е категорично представена в следващата глава „Ограничения и несъвършенства на капитализма по отношение на устойчивостта“ и се изразява в констатация на безсилието на устойчивото финансиране („в сегашната си форма“) да преодолее наболелите екологични проблеми, стигаща до заключението, че „капитализмът трябва да бъде отречен и заменен с друга система, която предлага преход и нова марксистка посока“ (с.123). Заключение, под което с радост, но частично бих се подписала, стига да бъде предложена някава наистина възможна и осъществима трансформация, която не минава през кръвопролития.

Мисля, че подобен модел търси и колегата Каптан като предлага преосмисляне на „Марксовата рамка“, но го прави в доста стеснен вид: Франкфуртците, Жижек – все мислители свързани освен с марксизма, и с психоаналитичната традиция. Това се дължи на желанието му да обоснове своя термин „биопсихополитика“ в контекста на развитието на марксизма. От такива позиции е и критиката му на мисълта на Мишел Фуко и на някои от тезите на нашумелия през последните години в Германия, Бюнг-Чул Хан - предимно по посока на тяхното отношение към неолиберализма. Според Дженгизхан Каптан чрез биопсихополитиката, т.е. изследването на въздействието на обществото върху индивида, съчетано с психологическата перспектива, може да се изгради нова, но все пак марксистка по дух, методология за разбиране и влияние върху обществените процеси, която да преодолее слабостите на ортодоксалния

марксизъм. Изненадващо, Каптан като че не схваща „ортодоксалния марксизъм“ като мисълта на самия Маркс, а по-скоро като досегашните реализации на марксистките тези в хода на историята, които той, струва ми се, схваща като девиации, ако съм го разбрала добре и това е моят въпрос към докторанта. Аз, от своя страна, бих спорила, че тези реализации са естествените последици от практическото прилагане на Марксовата философия.

Доколко е възможна радикална трансформация на обществото, водеща поне към аргументирана стратегия за изграждането на модел, преодоляващ недостатъците на капиталистическата пазарна икономика, който да е осъществим, дори да е лишен от светлата утопичност на нашето пожелателно мислене, е отворен въпрос. Изпълнена съм с уважение към оптимизма на Каптан. Искам да го посъветвам да продължи търсенето на начините за желаната драстична промяна в световния ред, като критично съотнесе концепциите си с по-широка палитра мислителци, било и в близост до марксистката парадигма на мислене: първият, който като необходимост ми идва на ум, е Карл Полани с неговия анализ на „втъкаността“ на икономическите феномени в социалната среда.

Това, разбира се, е само предложение без претексти за напътствие, направено с надеждата, че докторантът, след като в този труд експонира устойчивото финансиране като поредния инструмент за капиталистическа печалба и растеж, ще продължи търсенето на „конкретната универсалност“, конкретизирайки Марксовата утопия в осъществими параметри, но по път, избягващ кръвопролитията на революционните прийоми.

Както заявих в началото, одобрявам настоящия дисертационен труд като плод на самостоятелни похвални усилия да се мисли градивно за нашето общо бъдеще чрез анализа на популярни икономически феномени. Доколко марксовата рамка е най-добрата методология в тази посока е дискуссионен въпрос, но във всеки случай, тя е една от възможните и Дженгиз Каптан успешно е показал това със своя творчески опит да търси конкретизация, а не идеологизация на добре познатия ни имагинерен „справедлив обществен строй“.

Авторефератът на докторанта е достатъчно обстоен и подробен, посочените приноси отразяват теоретическото богатство и перспективност на дисертацията. Смятам, че въз основа на тази дисертация, Дженгизхан Каптан напълно заслужава да получи образователната и научна степен „доктор“.

Декларирам, че нямам общи публикации с докторанта.

10 август 2023г.

Правда Спасова